

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОЛЕКТИВНИХ НАСТРОЇВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Гачак-Величко Лілія Андріївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поведінкових наук та військового лідерства

Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

<https://orcid.org/0000-0001-5776-5352>

Малі соціальні групи, що діють у Збройних силах України, підпорядковуються загальним закономірностям групового розвитку і стають колективними лише після досягнення певного рівня розвитку. Військовий колектив – це високоорганізована, невелика за розміром спільність військовослужбовців, яка досягла високого рівня розвитку, призначена для захисту Батьківщини, і яка характеризується згуртованістю, розвинутою колективною психологією і спроможністю протистояти як різним внутрішнім, так і зовнішнім негативним впливам. Колективний настрій – це спільні переживання певних подій, факторів і тому подібних емоційних станів, які певний час панують у всьому колективі і впливають на його життя і діяльність. Також у цьому аспекті важливим поняттям виступає колективна думка. Колективна думка – це колективна оцінка, яка виражає ставлення колективу до різних подій і явищ у житті суспільства, Збройних сил, єдності, поведінки, дій кожної людини, яка входить до його складу. Колективний настрій, на який впливає колективна думка, може бути стеничним і астенічним. Стеничний стан психіки активізує військові дії, астенічний стан психіки знижує єдність колективу, припиняє дії. Колективні настрої у Збройних силах України мають велике значення для підтримання морального духу воїнів та ефективності їхньої роботи. Є декілька психологічних принципів, які сприяють формуванню та підтримці позитивного колективного настрою в Збройних силах України: лідерство; комунікація; соціальна підтримка; професійна підготовка; визнання та похвала; розвиток позитивної корпоративної культури. З огляду на ситуацію сьогодення, коли Україна перебуває у стані бойових дій, проблема підвищення колективних настроїв стає ще більш актуальною та доцільною. Адже втрата підрозділом командування у критичний момент може призводити до значних негативних наслідків (паніка, неконтрольований страх). Настрій кожного окремого воїна може залежати від таких факторів, як фізичний стан, самопочуття. Тоді як у формуванні колективного настрою ці аспекти відходять на другий план. Більш важливими стають соціальні фактори. Колективний настрій має масове явище, підпорядковується соціально-психологічним закономірностям.

Ключові слова: Збройні сили України, військовослужбовці, колективні настрої, колективна думка, комунікативна культура.

Hachak-Velychko Liliia. Psychological foundations of collective attitudes in the Armed Forces of Ukraine

Small social groups operating in the Armed Forces of Ukraine are subject to the general laws of group development and become collective only after reaching a certain level of development. A military collective is a highly organized, small community of servicemen that has reached a high level of development, is designed to protect the Motherland, and is characterized by cohesion, a developed collective psychology and the ability to resist various internal and external negative influences. A collective mood is a shared experience of certain events, factors, and similar emotional states that dominate the entire team for a certain period of time and affect its life and activities. Collective opinion is also an important concept in this aspect. Collective opinion is a collective evaluation that expresses the attitude of the team to various events and phenomena in the life of society, the Armed Forces, unity, behavior, actions of each person who is part of it. The collective mood, which is influenced by collective thought, can be sthenic and asthenic. A sthenic state of the psyche activates military actions, an asthenic state of the psyche reduces the unity of the collective, stops actions. Collective attitudes in the Armed Forces of Ukraine are important for maintaining the morale of soldiers and the effectiveness of their work. There are several psychological principles that contribute to the formation and maintenance of a positive

collective mood in the Armed Forces of Ukraine: leadership; communication; social support; professional training; recognition and praise; development of a positive corporate culture. Taking into account the current situation, when Ukraine is in a state of hostilities, the problem of raising collective sentiments becomes even more urgent and expedient. After all, the loss of a command unit at a critical moment can lead to significant negative consequences (panic, uncontrolled fear). The mood of each individual warrior may depend on such factors as physical condition and well-being. Whereas in the formation of a collective mood, these aspects take a back seat. Social factors are becoming more important. Collective mood is a mass phenomenon, subject to socio-psychological regularities.

Key words: *Armed Forces of Ukraine, servicemen, collective mood, collective thought, communicative culture.*

Постановка проблеми. Актуальність та доцільність вивчення психологічних засад колективних настроїв у Збройних силах України визначається необхідністю формування та зміцнення психологічної стійкості особового складу до негативного впливу різних факторів під час виконання службових завдань, особливо у бойових умовах. Психологічна стійкість дозволяє своєчасно та адекватно реагувати на численні проблеми, несподівані зміни ситуації з оптимальним скороченням рівня страху, занепокоєння, напруги, а також контролю емоційних проявів. Колективні настрої допомагають забезпечувати здорову поведінку загалом та ефективно виконання посадових обов'язків службовців зокрема.

Метою дослідження є теоретичний аналіз психологічних засад колективних настроїв у Збройних силах України, аналіз понять «колективний настрій», «колективна думка» та «комунікативна культура», визначення функцій колективної думки, її впливу на військовослужбовців.

Результати дослідження. Питання психологічних засад колективних настроїв у Збройних силах України вивчали такі науковці, як О. Абатурова, Г. Бондарев, Д. Волков, О. Кокун, М. Кондратюк, С. Тарасенко, М. Фука, В. Ягупов та інші.

Аналіз результатів дослідження. Малі соціальні групи, що діють у Збройних силах України, підпорядковуються загальним закономірностям групового розвитку і стають колективними лише після досягнення певного рівня розвитку. Звичайно, не всі військові частини є командами. Поняття військового права характеризує певний рівень соціально-психологічного розвитку особистості, ступінь її політичної, військово-професійної, морально-психологічної зрілості тощо.

Найбільш загальними показниками спеціального рівня розвитку військової групи як військової частини є:

- єдність мети і завдань – захист інтересів Українського народу, держави;
- суспільно корисна бойова діяльність кожного військовослужбовця, спрямована на підтримання постійної бойової готовності частини;
- матеріальна цінність і одиниця емоційної цінності;
- спілкування та посередництво в міжособистісних стосунках через цілі та завдання військової діяльності;
- високий рівень організації життєдіяльності, здатний до самоуправління та самоорганізації;
- оптимальні показники згуртованості [визначає систему вимог до особистості];
- оптимальні показники згуртованості [7, с. 87].

Отже, військовий колектив – це високоорганізована, невелика за розміром спільність військовослужбовців, яка досягла високого рівня розвитку, призначена для захисту Батьківщини, і яка характеризується згуртованістю, розвинутою колективною психологією і спроможністю протистояти як різним внутрішнім, так і зовнішнім негативним впливам.

Колективний настрій слід віднести до соціально-психологічного явища військового колективу, яке відіграє неабияку роль у життєдіяльності військового підрозділу, особливо у бойовій ситуації.

У загальному вигляді колективний настрій – це спільні переживання певних подій, факторів і тому подібних емоційних станів, які певний час панують у всьому колективі і впливають на його життя і діяльність. В оцінці колективного настрою враховуються всі форми емоційних реакцій, що виникають внаслідок

конкретних подій. Це дозволяє визначити емоційні позиції і краще зрозуміти загальний настрій [4, с. 74].

Також у цьому аспекті важливим поняттям виступає колективна думка. Колективна думка – це колективна оцінка, яка виражає ставлення колективу до різних подій і явищ у житті суспільства, Збройних сил, єдності, поведінки, дій кожної людини, яка входить до його складу.

Колективна думка є своєрідною формою вираження колективної свідомості, світогляду та інтелекту більшості військовослужбовців.

Функції колективної думки:

- визначає систему вимог до особистості;
- контролює дотримання прийнятих у колективі моральних норм поведінки та взаємин;
- забезпечує швидку та голосну оцінку вчинків та поведінки, що призводить до усвідомленої самооцінки людини та бажання самовдосконалюватися [6, с. 30–30].

Колективна думка впливає на:

- активну поведінку;
- сприйняття та обробку інформації, концентрацію уваги та дій;
- визначення рис, характеристик та досвіду [6, с. 32].

Якщо військові правильно і глибоко розуміють суть процесів, що відбуваються, сперечаються не за власні інтереси, а в ім'я вирішення завдань військової служби, то

в колективі народжується грамотна колективна думка. Якщо солдати мало розбираються в якихось важливих справах, то, звичайно, вони не можуть судити компетентно.

Колективний настрій, на який впливає колективна думка, може бути стенічним і астенічним. Стенічний стан психіки активізує військові дії, астенічний стан психіки знижує єдність колективу, припиняє дії.

Колективні настрої Збройних сил України мають важливість, адже впливають на такі аспекти, вказані на рисунку 1 [3, с. 38–39].

Розглянемо детально кожен аспект.

1. Бойова підготовка. Позитивний колективний настрій сприяє підтриманню боєготовності військових частин. Військовослужбовці з високим моральним духом та почуттям єдності з товаришами готові разом долати труднощі та ризики на полі бою.

2. Ефективність. На ефективність військових підрозділів впливає моральний стан колективу. Коли бійці відчують себе частиною згуртованої команди, вони більш мотивовані та зосереджені на досягненні спільних цілей. Взаємодія, злагоженість і довіра між військовослужбовцями підвищують їх результативність.

3. Підтримка та захист. Колективний дух військовослужбовців створює міцну підтримку та захист у складних ситуаціях. Вони можуть довіряти один одному і відчувати себе частиною команди, що додає

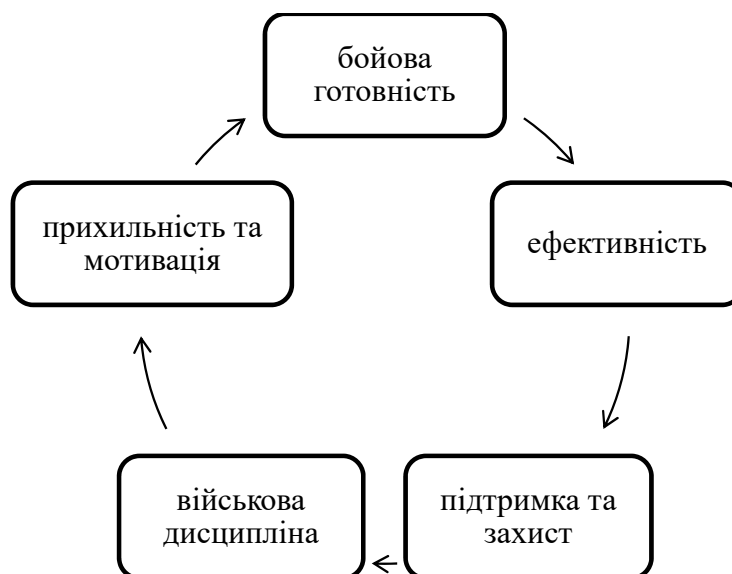

Рис. 1. Вплив колективних настроїв на діяльність Збройних сил України

їм впевненості та сили. Командна робота допомагає військовослужбовцям справлятися зі стресами та негараздами, зберігати психологічну стійкість та працездатність.

4. Військова дисципліна. Колективний позитивний підхід до зміцнення військової дисципліни. Військовослужбовці, які відчують себе членами згуртованої та злагодженої команди, більш схильні дотримуватись правил і виконувати свої обов'язки. Це допомагає підтримувати порядок, дисципліну та виконувати розпорядження командного складу.

5. Прихильність і мотивація. Командна робота впливає на рівень відданості та мотивації військовослужбовців. Якщо військовослужбовці відчують себе частиною єдиного цілого, у якому всі роблять свій внесок у досягнення спільних цілей, вони, швидше за все, виконуватимуть свої обов'язки зі старанністю та бажанням досягти успіху [1, с. 69–71].

Отже, колективні настрої у Збройних силах України є важливим елементом боєготовності, працездатності, підтримки та захисту військовослужбовців, зміцнення військової дисципліни, а також відданості та мотивації.

До закономірностей колективних настроїв слід віднести такі як:

- зумовленість переважно соціальними факторами, матеріальними та духовними умовами життя воїнів;
- велика сила збудження і виняткова динамічність;
- мінливість форми: від несвідомого до усвідомленого, від прихованого до відкритого;
- швидкий розвиток;
- коливання і радикальна перебудова в короткий проміжок часу, практично миттєво [1, с. 69–71].

Важко переоцінити роль і значення колективних настроїв, тому що тільки за певного емоційного стану окремих людей разом з їх знаннями, уміннями і бойовими навичками повною мірою проявляється гармонія всього колективу. Негативний груповий настрій, такий як сум, безнадія, зменшує, а іноді порушує та паралізує колективну згуртованість і ефективність. Тому командир підрозділу повинен знати особливості соціальних установок і їх проявів у військовому колективі, їх вплив на

особистість і групу, вміти керувати колективними установками.

Основні аспекти роботи командира щодо впливу на колективний настрій:

- чітка організація роботи та обслуговування підлеглих;
- суворий правопорядок у підрозділі;
- управління життям підлеглих;
- швидка оцінка колективної думки та запобігання негативним тенденціям;
- підтримка правових відносин між військовослужбовцями на основі загальнолюдських цінностей;
- боротьба з хамством і усунення причин конфліктів;
- оперативне виявлення скарг підлеглих і виконання їхніх вимог;
- особистий оптимізм, життєрадісність і надійність командира, вміння не впадати в негативний настрій тощо [5, с. 27].

Колективні настрої у Збройних силах України мають велике значення для підтримання морального духу воїнів та ефективності їхньої роботи. Є декілька психологічних принципів, які сприяють формуванню та підтримці позитивного колективного настрою в Збройних силах України:

- лідерство;
- комунікація;
- соціальна підтримка;
- професійна підготовка;
- визнання та похвала;
- розвиток позитивної корпоративної культури.

Лідерство. Ефективні лідери відіграють ключову роль у створенні позитивної колективної атмосфери. Вони повинні володіти здатністю впливати на емоційний стан підлеглих, створювати сприятливу атмосферу співпраці, сприяти взаємодії та підтримувати внутрішні цінності організації.

Комунікація. Чітке та ефективне спілкування є важливим фактором для підтримки позитивного ставлення. Це означає, що інформація повинна надаватись надійно, швидко та зрозуміло. Важливо створити можливість для відкритого обміну думками та ідеями серед військових.

Соціальна підтримка. Позитивний колективний настрій можна покращити за допомогою соціальної підтримки. Важливо створити умови для спілкування та підтримки між військовослужбовцями,

сприяти розвитку дружніх стосунків та спільної діяльності.

Професійна підготовка. Військовослужбовці повинні мати впевненість у своїх силах. Регулярні професійні заняття та тренінги допомагають розвинути впевненість у собі та позитивний настрій.

Визнання та похвала. Воїнам потрібне визнання їхніх зусиль і досягнень. Важливо відзначити успіхи та досягнення військовослужбовців, висловити вдячність і подяку за їхню працю та самовідданість.

Розвиток позитивної корпоративної культури. Для створення позитивного настрою в колективі необхідно створити сприятливу робочу обстановку, в якій співробітники почуваються безпечно і комфортно. Важливо сприяти розвитку позитивної корпоративної культури, яка сприяє співпраці, солідарності та взаємопідтримці [2, с. 593].

Загалом психологічну основу колективних настроїв у Збройних силах України становлять лідерство, ефективне спілкування, соціальна та професійна підтримка, визнання досягнень та розвиток позитивної корпоративної культури.

Для досягнення офіцером значних успіхів у бойовій підготовці важливо використовувати резерв гарного колективного настрою, адже від нього залежить продуктивність праці солдатів.

З огляду на ситуацію сьогодення, коли Україна перебуває у стані бойових дій проблема підвищення колективних настроїв стає ще більш актуальною та доцільною. Адже втрата підрозділом командування у критичний момент може призводити до значних негативних наслідків (паніка, неконтрольований страх).

Настрій кожного окремого воїна може залежати від таких факторів, як фізичний стан, самопочуття. Тоді як у формуванні колективного настрою ці аспекти відходять на другий план. Більш важливими стають соціальні фактори. Колективний настрій має масове явище, підпорядковується соціально-психологічним закономірностям.

Однією з особливостей колективного настрою є його здатність передаватись від одного солдата до іншого. Це пояснюється механізмом наслідування та силою впливів солдата та його настрою на загальну

атмосферу підрозділу. Вона виникає стихійно.

На розвиток колективного настрою Збройних сил України має значний вплив комунікативна культура військового колективу.

Комунікативна культура (культура спілкування) – це навички, що забезпечують ефективну взаємодію та є результатом особистісного розвитку, який дозволяє вирішувати комунікативні виклики. Також це частина професійної культури фахівця в певній галузі, а також особистості.

Деякі дослідники розглядають культуру спілкування як частину професійної культури, синтез експертної культури, знань, навичок, норм і стереотипів поведінки [5, с. 29].

Комунікативна культура особистості у суспільстві включає певні компоненти: знання, уміння та навички.

Отже, комунікативна культура особистості трактується як сукупність інтелектуальних, професійних та індивідуально-моральних якостей, що сприяють взаємодії з навколишнім світом.

Для розвитку позитивної колективної думки важливо, щоб кожен член колективу мав розвинену комунікативну культуру, адже саме завдяки їй кожен матиме змогу довести свою думку, обґрунтувати її та прийняти погляд іншого.

Висновки. Отже, виходячи з усього вищезазначеного, ми можемо зробити такі висновки. Військовий колектив є високоорганізованою спільністю військовослужбовців з високим рівнем розвитку, які призначені для захисту Батьківщини. Важливим поняттям розвитку військового колективу є його настрій. Колективним настроєм вважаються спільні переживання подій, факторів та різних емоційних станів, які мають посередній вплив на життя колективу. На формування колективного настрою впливає колективна думка, яка є формою вираження свідомості та світогляду військовослужбовців. Розвиток колективної думки проходить такі три етапи, як виникнення у кожного воїна суб'єктивної оцінки певних явищ, потім обмін цими думками та прийняття думок один одного. Колективний настрій впливає на бойову готовність, ефективність, підтримку та захист, військову

дисципліну, прихильність та мотивацію. Колективні настрої зумовлені соціальними факторами та мають виняткову динамічність. За допомогою колективних настроїв можна керувати підрозділом. Проте для цього командирі необхідно чітко організувати роботу військовослужбовців та уміло управляти їх життям та розвитком. На формування позитивних колективних настроїв впливають такі психологічні

принципи, як лідерство, комунікація, підтримка, професійна підготовка, визнання та похвала, розвиток корпоративної культури. Також на позитивні колективні настрої має вплив комунікативна культура військовослужбовця. Вона визначається як сукупність інтелектуальних, професійних та індивідуально-моральних якостей, що сприяють взаємодії з навколишнім світом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарев Г.В. Основи військової психології : навчальний посібник. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 272 с.
2. Волков Д., Абатурова О. Особливості просоціальної поведінки військовослужбовців. *Grail of Science*. 2022. № 12–13. С. 592–597.
3. Кокун О.М. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : методичний посібник. Київ–Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.
4. Кондратюк М.П., Поух А.В. Методика роботи з гуманітарних питань у військових підрозділах : навчально-методичний посібник. Дніпро. 2014. 129 с.
5. Тарасенко С.М. Формування фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04. Житомир, 2013. 240 с.
6. Фука М.М. Захист Вітчизни. Профільний рівень : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2019. 328 с.
7. Ягупов В.В. Військова психологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ВК ТОВ «Тандем». 2004. 656 с.

REFERENCES:

1. Bondarev, G.V. (2020). *Osnovy viiskovoi psykholohii [Basics of military psychology: academic]*. Manual. Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Volkov, D., Abaturova, O. (2022). *Osoblyvosti prosotsialnoi povedinky viiskovosluzhbovtziv [Peculiarities of prosocial behavior of military personnel]*. *Grail of Science*. 12–13 [in Ukrainian].
3. Kokun, O.M. (2022). *Zabezpechennia psykholohichnoi stiikosti viiskovosluzhbovtziv v umovakh boiovykh dii [Ensuring the psychological stability of military personnel in the conditions of hostilities: method. manual]*. Kyiv–Odesa: Phoenix [in Ukrainian].
4. Kondratiuk, M.P., Poukh, A.V. (2014). *Metodyka roboty z humanitarnykh pytan u viiskovykh pidrozdilakh [Methodology of work on humanitarian issues in military units: Training and methodical manual]*. Dnipro [in Ukrainian].
5. Tarasenko, S.M. (2013). *Formuvannia fakhovoi komunikativnoi kultury kursantiv viiskovykh instytutiv u protsesi navchannia dystsyplin humanitarnoho tsykladu [Formation of the professional communicative culture of cadets of military institutes in the process of teaching disciplines of the humanitarian cycle]*. Candidate's thesis: 13.00.04. Zhytomyr [in Ukrainian].
6. Fuka, M.M. (2019). *Zakhyst Vitshyzny. Profilnyi riven: pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Defense of the Fatherland. Profile level: a textbook for the 11th grade of general secondary education institutions]*. Ternopil: Aston [in Ukrainian].
7. Yagupov, V.V. (2004). *Viiskova psykholohiia: pidruchnyk dlia stud. vyshchykh navch. zakl. [Military psychology: a textbook for students higher education institutions]*. Kyiv: VK LLC «Tandem» [in Ukrainian].